

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך ג, תשי"ב-תשי"ג

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

מגנזי הלשון

לשונות מן המדרש

פרשת וישלח

קלח) „וירא כי לא יכל לו“, לאטליטוס שהיה עומד ומתגושש עם בנו של מלך. תלה עיניו וראה שהיה המלך עומד על גביו והרפיש עצמו לפניו (ב"ר וישלח עז). „הרפיש“ בשין שמאלית — מן רפש = רפס דרך, רמס, כלומר הכניע עצמו. בשה"ש רבה על פסוק „מי זאת“: הרפיש עצמו תחתיו. ויש גם בקל: „וירא יעקב ויצר לו“, למה שתי פעמים? „וירא“ — שלא ייהרג „ויצר“ — שלא יהרוג, שהיה יעקב גיבור, תדע שלשר גדול רפש — שנאמר: וישר אל מלאך ויוכל (תנחומא וישלח ד'). כַּפֶּשׁ—רמס. קלט) „יש לי רב אחי, יהי לך אשר לך“, אמר ר' אייבו: לפי שהיו הברכות מפורסקות בידו; וחיכן נתאושו לו? כאן, מן דאמר לו: יהי לך אשר לך (ב"ר וישלח עח). רש"י גורס: נתאושו בידו. נתאושו — נתחזקו (מתנות כהונה).

קמ) „ואני אתנהלה לאטי“, להוני להוני אני מהלך (שם שם). „הוני“ משורש „הון“, במשמע מתינות (לוי, יסטרוב ובן-יהודה). ויש גם „להונך“: המלאך גבריאל רצה לזרוק חגחלים על ישראל בחימה. אמר לו הקב"ה: גבריאל, גבריאל! להונך, שיש בהם בעלי צדקות אלו עם אלו (איכה רבתי א).

קמא) ר"א בנו של ר' יוסי הגלילי אומר: אם ראית צדיק יוצא לדרך הקדם על ירך ג' ימים או האחר על ירך ג' ימים כדי לצאת עמו. ואם ראית רשע יוצא לדרך הקדם על ירך או האחר ג' ימים כדי שלא לצאת עמו, מפני שהשטן מזדווג לו (תנחומא וישלח ח). השורש "אחר" בהפעיל במובן "דחה לאחר כן" מובא בבבן-יהודה, עמ' 156, בשם אהרן הקראי. לדעת גזניוס-בוהל וכן גם קניג במילוניהם (ויוחר (= ויאחר) מן המועד" (ש"ב כ ב) הוא הפעיל, אבל שם הוראתו: נתן למועד לעבור, וטוב לדעתי להשתמש בצורת "האחר", הפעיל, במובן דחה לאחר זמן, למשל: "האחרתי את כתיבת מכתבי", "האחרתי את ביקורי" וכדומה, והוא זיווג ניגודי ל"הקדמתי".

פ ר ש ת ו י ש ב

קמב) מתחילת ברייתו של העולם היה הקב"ה מתעסק ומתיחס בייחוסיהם של העכו"ם שלא יהיה להם פתחון פה להודיע לבריות עקריהם ונווליהם (תנחומא וישב א). "מתייחס" — עוסק בסידור שלשלת היוחסין. במילונים אין ההתפעל מן "יחס" בהוראה זו.

קמג) "ויאמר לו הנני" (בראשית לו יג), אמר ר' חנינה: הדברים הללו היה יעקב אבינו נזכר ומעיו מתתקיים: יודע היית שאחיך שונאים אותך ואתה אומר לי: הנני! (ב"ר וישב פד יג).

קמד) "וימכרו את יוסף בעשרים כסף" (שם שם כח), וכי תעלה על דעתך שנער יפה כמוהו נמכר בעשרים כסף?

אלא כיון שהושלך לבור, מתוך פחד נחשים ועקרבים שבו
נשתנה זיו פניו וברח ממנו דמו ונעשו
פניו ירוקות, לפיכך מכרוהו בעשרים כסף (תנחומא
וישב ב).

פרשת, מקץ

קמה) כיון ששמע פרעה (על אודות יוסף) וישלח
ויקרא את יוסף. אמר ריב"ל: מתוך צרה – רווחה. מתוך
אפלה – אורה, מתוך ניבולן של צדיקים – רוממותם
(תנחומא מקץ ג).

קמו) האלהים מצא את עון עבדיך" (בראשית מד טז)
לעולם אין שני אחים (ממנו) נכנסים לבית המשתה ביחד
(משום עין הרע) ואנו נמצאנו כולנו בערוגה אחת,
בעוון אחד שבידינו (תנחומא סוף מקץ). נמצא בערוגה אחת –
ביטוי משל למקושרים ומחוברים בעניין אחד (במילונים
לא הובא ביטוי זה).

קמו) וימהר יוסף כי נכמרו רחמיו אל אחיו ויבקש
לבכות" (ברא' מג ל), מעולם אבותינו רחמנים היו. ויבקש
לבכות – מלמד שהבכיה מכבה גחלי לב (מדרש לקח
טוב, מקץ מג ל).